Výber a používanie antikoncepčných metód v súčasnej populácii: determinanty, zdroje informácií a trendy

Choice and use of contraceptive methods in the current population: determinants, information sources and trends

Mária GÁBOR, Alena SCHLOSSEROVÁ, Jana PÉMOVÁ, Darina ŠTEFANIDESOVÁ

Fakulta zdravotníckych odborov, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, SR

ABSTRAKT

Úvod: Antikoncepcia predstavuje integrálnu súčasť reprodukčného zdravia a preventívnej zdravotnej starostlivosti. Napriek širokej dostupnosti moderných antikoncepčných metód zostáva úroveň informovanosti a orientácie v možnostiach antikoncepcie v populácii rozdielna.

Cieľ: Cieľom príspevku je analyzovať trendy v užívaní antikoncepcie, zdroje informácií a faktory ovplyvňujúce výber antikoncepčných metód.

Metodika: Prieskum bol realizovaný formou anonymného online dotazníkového prieskumu „Trendy v užívaní antikoncepcie“. Zber údajov prebiehal v období február – marec 2025 prostredníctvom sociálnych sietí a cieleného oslovenia respondentov. Do prieskumu bolo zaradených 150 respondentov. Získané údaje boli spracované deskriptívnou štatistickou analýzou.

Výsledky: Aktívne sledovanie noviniek v oblasti antikoncepcie deklarovalo len 6,7 % respondentov, pričom príležitostný záujem uviedlo 47 %. Dominantným zdrojom informácií zostáva zdravotnícky pracovník (63,3 %). Medzi najznámejšie metódy patrí hormonálna antikoncepcia (88 %) a bariérové metódy (87,3 %). Najčastejšie používanou formou je kondóm (40 %). Hlavným motívom užívania antikoncepcie je plánovanie rodičovstva (54 %). Medzi rozhodujúce faktory výberu patrí spoľahlivosť metódy (89,3 %) a obavy zo zlyhania antikoncepcie (78,6 %).

Záver: Zistenia poukazujú na pretrvávajúce rozdiely v informovanosti o antikoncepčných metódach a na kľúčovú úlohu zdravotníckych pracovníkov pri sprostredkovaní relevantných informácií. Nízka miera aktívneho vyhľadávania odborných poznatkov zdôrazňuje potrebu systematickej a cielenej edukácie v oblasti reprodukčného zdravia. Posilnenie antikoncepčného poradenstva a podpora informovaného rozhodovania môžu významne prispieť k zvyšovaniu bezpečnosti a efektivity využívania antikoncepcie v praxi.

Kľúčové slová: *Antikoncepcia. Antikoncepčné metódy. Plánované rodičovstvo. Spoľahlivosť. Poradenstvo.*

ABSTRACT

Introduction: Contraception is an integral part of reproductive health and preventive healthcare. Despite the widespread availability of modern contraceptive methods, the level of awareness and understanding of contraceptive options varies among the population.

Aim: The aim of this paper is to analyze trends in contraceptive use, sources of information, and factors influencing the choice of contraceptive methods.

Methodology: The survey was conducted as an anonymous online questionnaire titled “Trends in Contraceptive Use.” Data collection took place from February to March 2025 via social media and targeted outreach to respondents. A total of 150 respondents participated in the survey. The collected data were analyzed using descriptive statistical methods.

Results: Only 6,7 % of respondents reported actively following news in the field of contraception, 47 % reported occasional interest. Healthcare professionals remain the primary source of information (63,3 %). The most well-known methods include hormonal contraception (88 %) and barrier methods (87,3 %). The most commonly used form is the condom (40 %). The main reason for using contraception is family planning (54 %). Key factors influencing choice include the reliability of the method (89,3 %) and concerns about contraceptive failure (78,6 %).

Conclusion: The findings point to persistent disparities in knowledge about contraceptive methods and to the key role of healthcare professionals in providing relevant information. The low rate of active seeking of expert knowledge underscores the need for systematic and targeted education in the field of reproductive health.

Strengthening contraceptive counseling and supporting informed decision-making can significantly contribute to increasing the safety and effectiveness of contraceptive use in practice.

Key words: *Contraception. Contraceptive methods. Family planning. Reliability. Counseling.*

ÚVOD

Antikoncepcia predstavuje významnú súčasť reprodukčného zdravia a zohráva kľúčovú úlohu v prevencii neplánovaného tehotenstva. Umožňuje jednotlivcom a párom plánovať rodičovstvo, regulovať počet detí a časovať ich narodenie, čím významne ovplyvňuje kvalitu života a zdravotný stav populácie. V súčasnosti je dostupné široké spektrum antikoncepčných metód, ktoré sa líšia mechanizmom účinku, spôsobom aplikácie, účinnosťou, dostupnosťou aj mierou akceptácie používateľmi. Napriek tejto širokej dostupnosti viaceré odborné štúdie poukazujú na pretrvávajúce nedostatky v informovanosti populácie a na nesprávne alebo nekonzistentné používanie antikoncepcie, najmä u mladších vekových skupín (Driák, 2020; Casey, 2023). Nedostatočná informovanosť môže viesť k voľbe menej spoľahlivých metód a zvýšenému riziku neplánovaného tehotenstva. Zároveň sa ukazuje, že rozhodovanie o výbere antikoncepcie je komplexný proces, ktorý nie je determinovaný len medicínskymi faktormi, ale aj individuálnymi preferenciami, sociálnym prostredím, dostupnosťou informácií a kvalitou odborného poradenstva. Významnú úlohu v tomto procese zohrávajú zdravotnícki pracovníci, ktorí sprostredkúvajú odborné informácie a podporujú pacientov pri výbere vhodnej metódy (Křepelka a kol., 2018). Napriek tomu nie všetci jednotlivci aktívne vyhľadávajú relevantné informácie, čo môže negatívne ovplyvniť kvalitu ich rozhodovania v oblasti reprodukčného zdravia.

CIEĽ

Cieľom príspevku je analyzovať trendy v užívaní antikoncepčných metód, identifikovať hlavné zdroje informácií a determinanty, ktoré ovplyvňujú výber antikoncepčných metód v súčasnej populácii.

METODIKA

Prieskum bol realizovaný ako kvantitatívna prierezová štúdia prostredníctvom anonymného online dotazníkového šetrenia. Zber údajov prebiehal v období február – marec 2025. Respondenti boli oslovovaní prostredníctvom sociálnych sietí (najmä Facebook a Instagram), pričom dotazník bol zdieľaný v tematicky relevantných skupinách a prostredníctvom cieleného oslovenia. Účasť na prieskume bola dobrovoľná a anonymná. Dotazník bol vytvorený autormi pre účely tohto výskumu a obsahoval uzavreté aj polouzavreté otázky. Pred samotným zberom údajov bol testovaný na malej skupine respondentov za účelom overenia zrozumiteľnosti otázok. Tematicky bol zameraný na úroveň informovanosti o antikoncepčných metódach, zdroje informácií, znalosť a používanie jednotlivých metód, dôvody ich využívania a faktory ovplyvňujúce výber konkrétnej metódy. Prieskumná vzorka pozostávala zo 150 respondentov, prevažne žien (81,3 %), pričom najviac zastúpenou vekovou skupinou boli osoby vo veku 18–24 rokov (52,7 %). Vzhľadom na spôsob výberu ide o nepravdepodobnostný výber, ktorý neumožňuje generalizáciu výsledkov na celú populáciu. Zber údajov bol realizovaný v súlade s etickými princípmi výskumu. Respondenti boli informovaní o účele výskumu a o anonymnom spracovaní údajov. Získané údaje boli spracované pomocou deskriptívnej štatistiky. Výsledky sú prezentované vo forme absolútnych a relatívnych početností. Na hodnotenie faktorov bola použitá 5-stupňová Likertova škála, ktorá umožňuje zachytiť mieru intenzity vnímaného vplyvu jednotlivých premenných.

VÝSLEDKY

Výsledky prieskumu poukazujú na viaceré významné aspekty správania a postojov respondentov k antikoncepcii.

Záujem o informácie o antikoncepcii

Z hľadiska záujmu o trendy v tejto oblasti prevažuje skôr pasívny prístup – takmer polovica respondentov (47 %) sa o novinky zaujíma iba príležitostne, zatiaľ čo aktívny záujem prejavuje len malé percento (6,7 %) respondentov. Tieto výsledky poukazujú na nízku mieru proaktívneho prístupu k získavaniu odborných informácií, čo môže mať vplyv na kvalitu rozhodovania pri výbere antikoncepčnej metódy.

Zdroje informácií o antikoncepcii

Kľúčovým zistením je dominantná úloha zdravotníckych pracovníkov ako hlavného zdroja informácií (63,3 %), čo potvrdzuje význam odbornej edukácie. Ostatné zdroje, ako odborná literatúra či internetové reklamy, zohrávajú podstatne menšiu úlohu (graf 1). Pozitívne možno hodnotiť aj fakt, že časť respondentov kombinuje viacero zdrojov, čím si informácie overuje. Tento výsledok potvrdzuje význam odborného poradenstva a vysokú mieru dôvery respondentov voči zdravotníckym pracovníkom. Jednotlivé zdroje informácií možno zoskupiť do širších kategórií, pričom dominujú zdravotnícki pracovníci, nasledované elektronickými zdrojmi (internet, reklamy) a osobnými zdrojmi (rodina, známi).

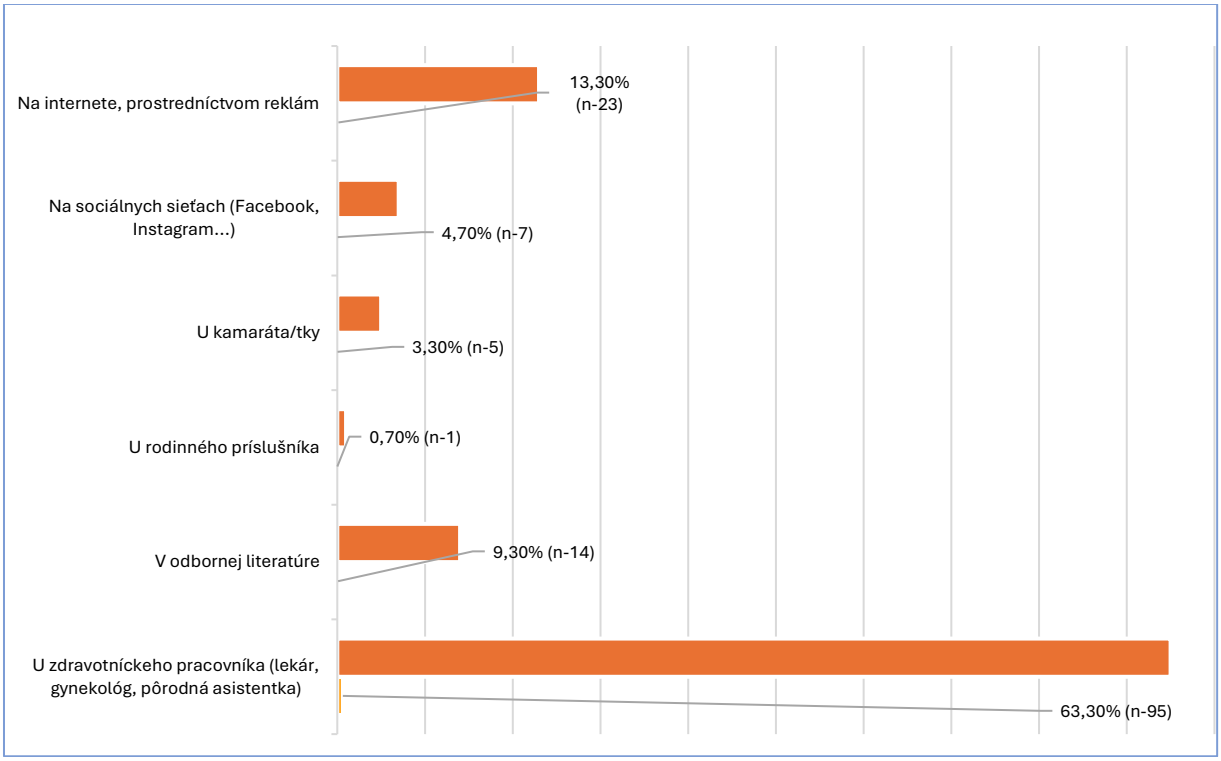

Graf 1 Získavanie informácií o antikoncepcií

Znalosť a používanie antikoncepčných metód

V oblasti informovanosti majú respondenti najväčší prehľad o hormonálnej a bariérovej antikoncepcii (viac ako 87 % respondentov), zatiaľ čo chemické metódy sú menej známe. Tento trend sa odráža aj v reálnom správaní – najčastejšie používanou metódou uvádzanou v našom prieskume je kondóm (40 %). Aj parciálna analýza zároveň ukázala, že najrozšírenejšou metódou naprieč rôznymi sociodemografickými skupinami je kondóm. Naopak, v niektorých skupinách pretrváva absencia antikoncepcie alebo využívanie menej spoľahlivých tradičných metód, ako je prerušovaná súlož (graf 2). Táto skutočnosť môže súvisieť s jeho jednoduchou dostupnosťou, neinvazívnosťou a absenciou hormonálnych účinkov. Zistenie, že 22 % respondentov nevyužíva žiadnu formu antikoncepcie, je potrebné interpretovať opatrne, keďže nebolo zisťované, či respondenti žijú aktívnym sexuálnym životom.

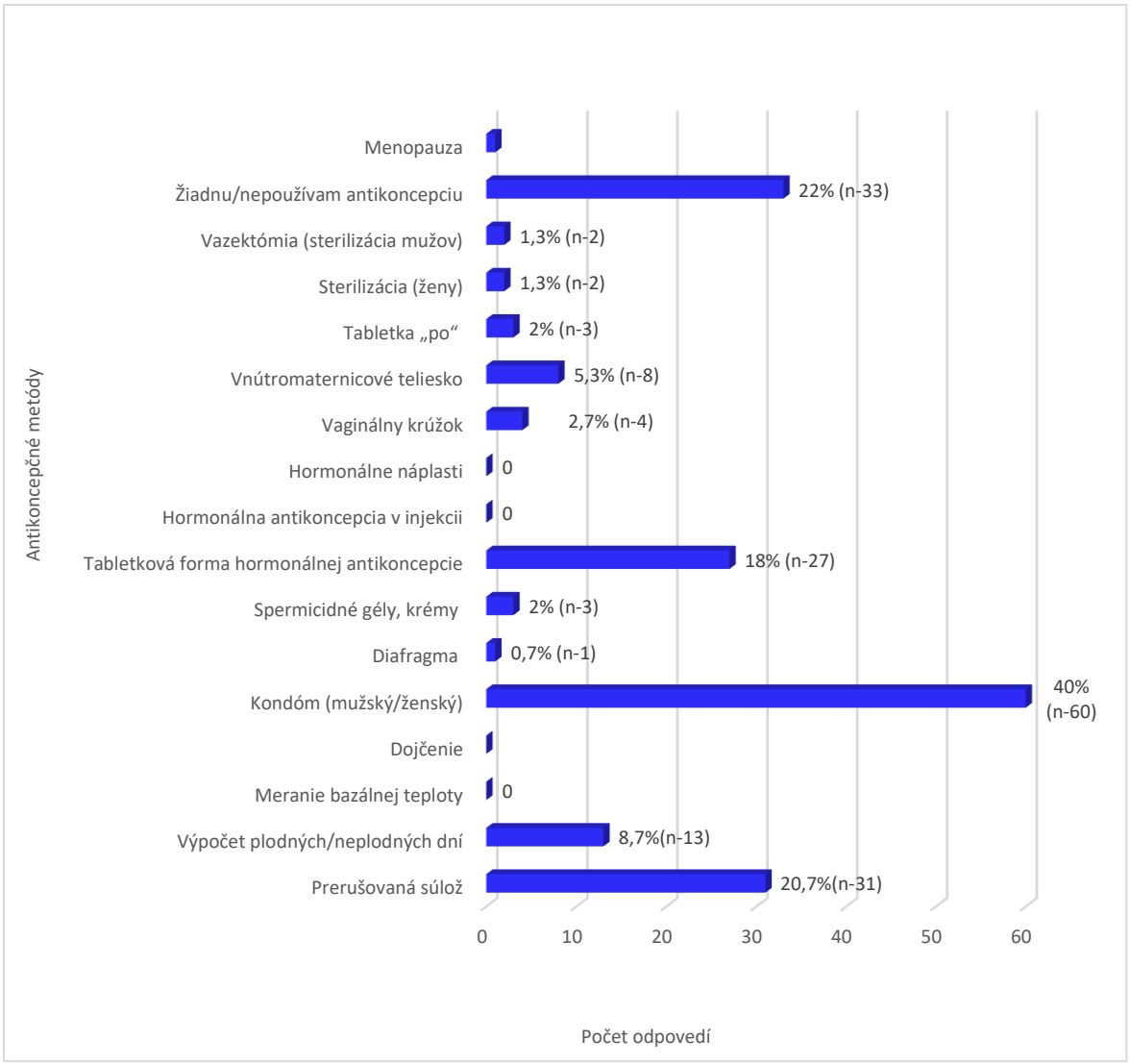

Graf 2 Aktuálne využívaná forma antikoncepčnej metódy

Motivácia používania antikoncepcie

Hlavným dôvodom užívania antikoncepcie bolo uvádzané plánovanie rodičovstva, čo poukazuje na jej význam v kontexte zodpovedného rodičovstva.

Faktory ovplyvňujúce výber antikoncepčnej metódy

Analýza faktorov ovplyvňujúcich výber antikoncepcie potvrdila, že rozhodovanie je multifaktoriálne – súhlas s týmto tvrdením vyjadrilo až 86 % respondentov. Na hodnotenie faktorov ovplyvňujúcich výber antikoncepčnej metódy bola použitá 5-stupňová Likertova škála. Na doplnenie interpretácie výsledkov bola zohľadnená aj intenzita vnímaného vplyvu jednotlivých faktorov. Najvyššiu mieru vnímaného vplyvu dosiahla spoľahlivosť antikoncepčnej metódy, ktorú ako významný faktor uviedlo 89,3 % respondentov. Vysokú mieru vplyvu vykazoval aj strach zo zlyhania metódy (78,6 %) a vedľajšie účinky (62,6 %). Tieto faktory možno interpretovať ako dominantné determinanty rozhodovania respondentov. Naopak, najnižšiu mieru vnímaného vplyvu dosiahlo vierovyznanie, ktoré väčšina respondentov nepovažuje za relevantný faktor. Ostatné faktory, ako cena, spôsob užívania a dostupnosť, vykazovali strednú mieru vplyvu. Hoci neboli vypočítané presné hodnoty aritmetického priemeru pre jednotlivé položky, poradie faktorov podľa intenzity vnímaného vplyvu umožňuje dostatočne presnú interpretáciu výsledkov (graf 3).

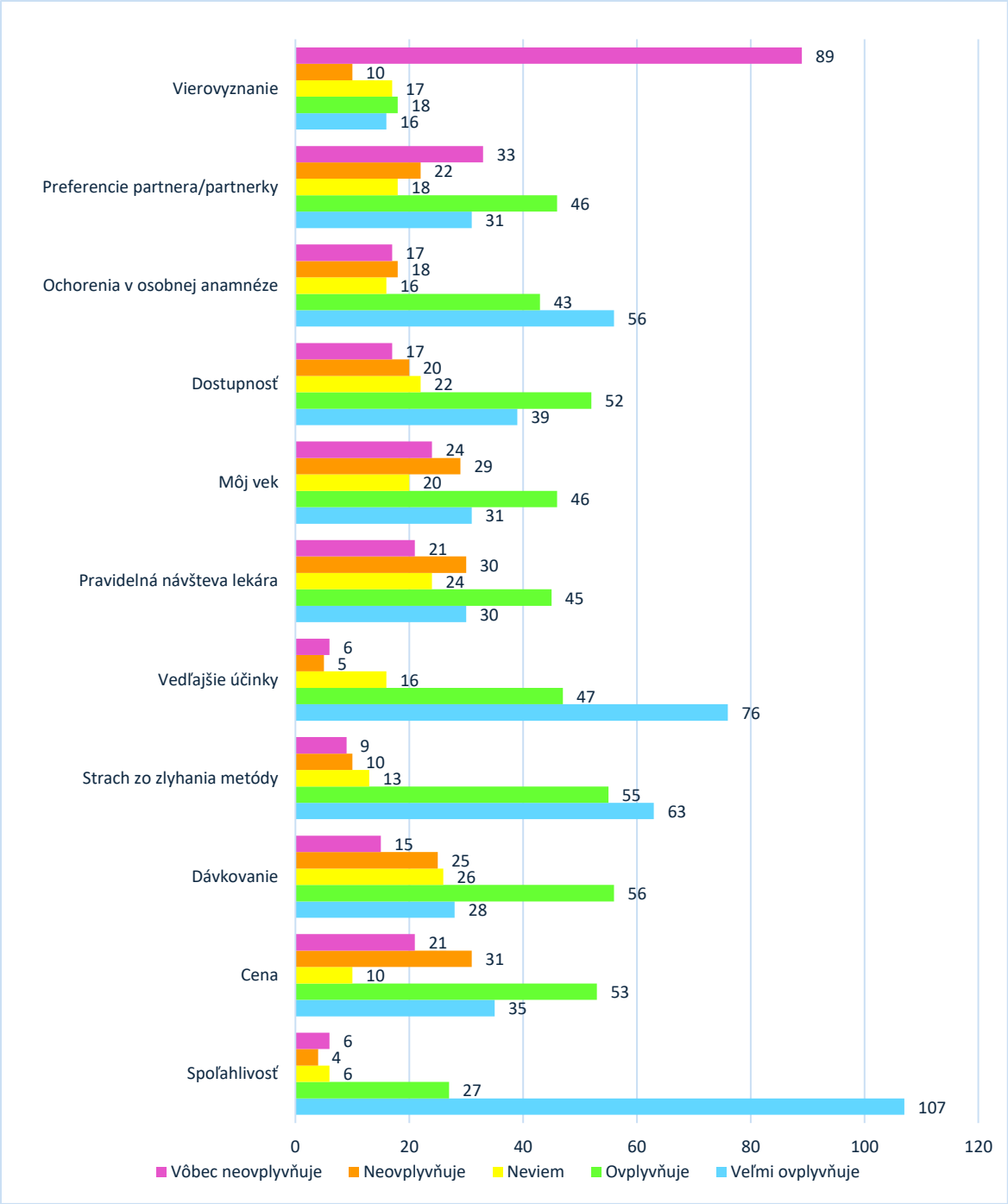

Graf 3 Faktory ovplyvňujúce výber antikoncepčnej metódy

DISKUSIA

Cieľom príspevku bolo analyzovať súčasné trendy vo výbere antikoncepčných metód a identifikovať faktory, ktoré tento výber ovplyvňujú. Výsledky nášho prieskumu poukazujú na výraznú preferenciu bariérových metód, pričom najčastejšie používanou formou antikoncepcie bol kondóm. Tento trend je v súlade s dostupnými národnými údajmi, ktoré poukazujú na postupný pokles užívania hormonálnej antikoncepcie. Podľa údajov NCZI (2025) došlo k medziročnému poklesu užívania hormonálnej antikoncepcie, čo môže súvisieť s rastúcimi obavami žien z nežiaducich účinkov, ako aj s preferenciou prirodzenejších alebo nehormonálnych metód. Fait (2024) poukazuje na to, že moderné plánovanie rodičovstva je čoraz viac orientované na individualizovaný prístup, ktorý zohľadňuje preferencie ženy, jej zdravotný stav a reprodukčné plány. Vysoká miera využívania kondómov môže byť vysvetlená ich jednoduchou dostupnosťou, finančnou nenáročnosťou, absenciou systémových vedľajších účinkov a

zároveň ochranou pred pohlavne prenosnými ochoreniami. Ako uvádza Driák (2020), kondóm patrí medzi najrozšírenejšie metódy antikoncepcie na svete, pričom ho pravidelne používa približne 65 miliónov mužov. Významnú úlohu v jeho popularite zohráva aj mediálna prezentácia a dostupnosť informácií, čo potvrdzuje aj naše zistenie, že časť respondentov získava informácie o antikoncepcii práve z reklám, sociálnych sieti a médií. Naopak, trvalé antikoncepčné metódy, ako sterilizácia a vazektómia, patrili medzi najmenej preferované. Nízka miera ich využívania môže súvisieť najmä s ich vnímanou nezvratnosťou a psychologickými bariérami. Dosedla (2024) zdôrazňuje, že práve subjektívne vnímanie rizika často prevyšuje reálne medicínske riziká, čo môže viesť k odmietaniu efektívnych metód. Tento fenomén sa môže spájať aj s nedostatočnou edukáciou alebo neúplnými informáciami, ktoré si respondenti vytvárajú z neodborných zdrojov. Z globálneho hľadiska však ide o významne zastúpené metódy, najmä u žien – tubárnu sterilizáciu podstúpilo približne 190 miliónov žien, zatiaľ čo vazektómiu 43 až 60 miliónov mužov (Driák, 2020). Tento nepomer poukazuje na pretrvávajúcu nerovnováhu v zodpovednosti za reprodukčné zdravie medzi pohlaviami.

Z hľadiska faktorov ovplyvňujúcich výber antikoncepcie dominovala spoľahlivosť metódy, obava zo zlyhania a vedľajšie účinky. Tento výsledok korešponduje s odbornou literatúrou, ktorá uvádza, že práve vnímaná účinnosť a bezpečnosť sú kľúčovými determinantmi výberu (Dosedla, 2024). Zároveň sa potvrdzuje, že výber antikoncepcie nie je len medicínskym rozhodnutím, ale komplexným procesom, v ktorom sa prelínajú psychologické, sociálne a kultúrne aspekty. Křepelka a kol. (2018) zdôrazňujú význam komunikácie medzi zdravotníckym pracovníkom a pacientom, pričom kvalitné poradenstvo môže významne ovplyvniť výber vhodnej metódy. Na druhej strane je zaujímavé zistenie, že náboženské presvedčenie sa v našom súbore neprejavilo ako významný faktor, čo môže odrážať sekularizáciu spoločnosti alebo individualizáciu rozhodovania v oblasti reprodukčného zdravia a oslabenie tradičných normatívnych rámcov. Tento výsledok je čiastočne v kontraste s údajmi Hvorkovej (2022), ktorá upozorňuje na pretrvávajúce regionálne rozdiely v prístupe k antikoncepcii v rámci Európskej únie, vrátane Slovenska.

Analýza podľa veku poukázala na významné rozdiely vo výbere metód a na rizikové správanie najmä u mladších respondentov vo vekovej skupine (18–24 rokov) u ktorých bolo zistená vysoká miera využívania prerušovanej súlože, ktorá patrí medzi najmenej spoľahlivé metódy. Tento trend môže byť dôsledkom nedostatočných vedomostí alebo finančných bariér. Driák (2020) uvádza, že napriek globálnemu rozšíreniu ide o metódu s vysokou mierou zlyhania, čo je rizikovým faktorom neplánovaného tehotenstva. Casey (2023) zároveň poukazuje na to, že prirodzené metódy si vyžadujú vysokú mieru disciplíny a znalostí, čo môže byť u mladších jedincov limitujúce. Naopak, vo vyšších vekových kategóriách sa častejšie objavovala kombinácia bariérových a prirodzených metód, čo môže súvisieť so stabilnejšími partnerskými vzťahmi a zmenou reprodukčných plánov.

Zaujímavé zistenia priniesla aj analýza podľa rodinného stavu a počtu detí. Slobodní respondenti preferovali kondóm, čo je v súlade s potrebou ochrany pred pohlavne prenosnými ochoreniami. Naopak, respondenti v manželskom zväzku častejšie uvádzali prerušovanú súlož alebo iné prirodzené metódy, čo môže odrážať vyššiu mieru dôvery medzi partnermi a nižšie vnímané riziko. S rastúcim počtom detí sa objavovala tendencia prechodu k spoľahlivejším alebo dlhodobým metódam vrátane vnútromaternicového telieska, čo potvrdzujú aj údaje NCZI (2025) a Dibonová (2019), ktorá poukazuje na význam plánovaného rodičovstva v rôznych životných fázach. Významnú úlohu zohrával aj sociálny status. Študenti a ženy na materskej dovolenke častejšie využívali kondóm, zatiaľ čo časť zamestnaných respondentov neuvádzala používanie žiadnej antikoncepcie. Tento jav môže súvisieť so stabilitou partnerských vzťahov, plánovaním rodičovstva alebo subjektívnym vnímaním rizika.

Na základe získaných výsledkov možno konštatovať, že výber antikoncepčnej metódy je multifaktoriálny proces ovplyvnený individuálnymi, sociálnymi aj kultúrnymi determinantmi. Napriek dostupnosti širokého spektra metód pretrvávajú rezervy v informovanosti populácie, čo sa prejavuje využívaním menej spoľahlivých metód najmä u mladších respondentov.

Za limit práce považujeme najmä nereprezentatívny charakter výskumnej vzorky, ktorý vyplýva z nepravdepodobnostného výberu respondentov prostredníctvom sociálnych sietí. Výskumný súbor bol zároveň nevyvážený z hľadiska pohlavia a veku, s dominanciou mladších respondentov a žien, čo môže

ovplyvňovať výsledky. Z tohto dôvodu nie je možné výsledky generalizovať na celú populáciu. Ďalším limitom je použitie dotazníka vlastnej konštrukcie a subjektívny charakter odpovedí respondentov.

ZÁVER

Výsledky prieskumu poukazujú na kľúčové determinanty výberu antikoncepčných metód, medzi ktoré patrí najmä spoľahlivosť, obavy zo zlyhania a dostupnosť informácií.

Zistenia zároveň poukazujú na pretrvávajúce rozdiely v úrovni informovanosti a na nedostatočný proaktívny prístup k vyhľadávaniu odborných informácií. Napriek tomu, že zdravotnícki pracovníci predstavujú hlavný a dôveryhodný zdroj informácií, ich potenciál nie je plne využitý. V súlade s odporúčaniami Křepelku a kol. (2018) je preto nevyhnutné posilniť antikoncepčné poradenstvo ako integrálnu súčasť zdravotnej starostlivosti. Z praktického hľadiska je potrebné podporovať individualizovaný prístup k výberu antikoncepcie, ktorý bude zohľadňovať zdravotný stav, životnú situáciu a preferencie jednotlivca. Ako uvádza Fait (2024), moderné plánovanie rodičovstva by malo byť založené na informovanom rozhodovaní a partnerskej spolupráci.

Poďakovanie

Príspevok vytvorený s podporou projektu KEGA č. 028PU-4/2025: Objektivizácia hodnotenia klinických zručností študentov pôrodnej asistencie v simulovaných podmienkach 2.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

CASEY F.E. Fertility Awareness - Based Methods of Contracepcion. 2025. [online] Dostupné z: https://www.msdmanuals.com/home/women-s-health-issues/family-planning/fertility-awareness-based-methods-of-contraception.

DIBONOVÁ M. Metódy plánovaného rodičovství- možnosti antikoncepce u ženy a muže. In: Petr Weiss, Martin Nemec, Markéta Dibonová Peter Koliba. *Sexuálni výchova pro studenty porodní asistence a ošetrovatelství.* Praha: Grada Publishing, a.s, 2019, s. 71-81. ISBN 9788027120390

DOSEDLA E. Antikoncepcia (formy ochrany pred neželaným počatím a ochrany zdravia). *Právo a manažment v zdravotníctve.* 2024; Zv. XV, 6. ISSN 1338-2071

DRIÁK D. *Antikoncepce.* Praha: Galén, 1. vydanie, 2020, 467 s. ISBN 978-80-7492-488-0

FAIT T. Plánované rodičovství. In : FAIT, T M. ZIKAN, J. MAŠATA *Moderní farmakoterapie v gynekologii a porodnictví.* Praha: Maxdorf, 4. vydání, 2024, s. 12-26. ISBN 9788073458096

HVORKOVÁ D. Slovensko má piaty najhorší prístup k antikoncepcii v Únii. *Euractiv.sk.* 2022. [online] 4. marec 2022. Dostupné z: https://euractiv.sk/section/rodova-rovnost/news/slovensko-ma-piaty-najhorsi-pristup-k-antikoncepcii-v-unii/

KŘEPELKA P. a kol. Návrh doporučovaného postupu poradenství a komunikace při výběru antikoncepční metody. *Slovenská gynekológia a pôrodníctvo*: časopis Slovenskej gynekologicko pôrodníckej spoločnosti. 2018, Zv. XXV, 4, s. 208-210.ISSN: 1335-0862

NCZI. Gynekologicko-pôrodnícka ambulantná starostlivosť. *NCZI.* 2025. [online] 11. február 2025. Dostupné z: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Tematicke_statisticke_ vystupy/Gynekologia_Porodnictvo_Potraty/Gynekologia/Pages/default.aspx.